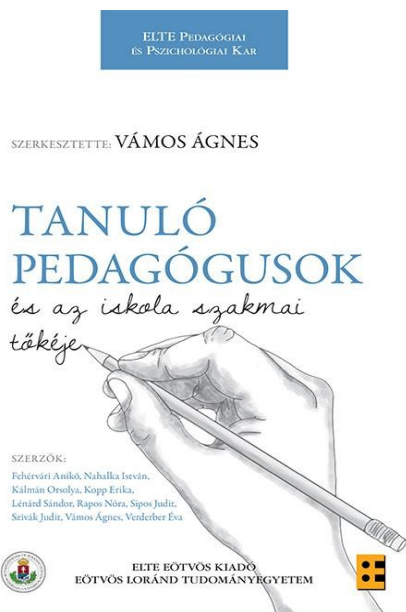

Tanuló pedagógusok és az iskola szakmai tőkéje¹

Nagy Krisztina*

Vámos Ágnes (2016, szerk.): *Tanuló pedagógusok és az iskola szakmai tőkéje*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest.

„Nem kétséges, hogy kiváló tanárookra van szükség.” – olvashatjuk a *Tanuló pedagógusok és az iskola szakmai tőkéje* című kötet Bevezetőjében. Ha a pedagógusokra valóban az oktatás kulcsszereplőiként tekintünk – amint az a McKinsey jelentések megjelenése óta mind a szakpolitika, mind a pedagóguskutatás szintjén általánosan elfogadott – akkor ebben nem is kételkedhetünk. Ebből az alapvetésből kiindulva folytatott kiterjedt kutatást az ELTE PPK Neveléstudományi Intézetének kutatócsoportja a TÁMOP 4.1.2.B.2-13/1-2013-007 projekt keretében, melynek fókuszában „a továbbképzésben aktív, a fejlesztésben, innovációban részt vevő pedagógusok tanulásával és tudásmegosztással kapcsolatos nézetei, az intézményről, az iskolai környezetről, közvetve a köznevelés rendszeréről való percepciói állnak.”

(Vámos, 2016. 7).

A kutatócsoport tagjai: Vámos Ágnes, Fehérvári Anikó, Kálmán Orsolya, Kopp Erika, Lénárd Sándor, Nahalka István, Rapos Nóra, Sipos Judit, Szivák Judit és Verderber Éva a pedagóguskutatás számos különböző, bár egymással érintkező területét (pl. a pedagógusképzés, folyamatos szakmai fejlődés, reflektivitás, szervezet-, vezetés és innovációkutatások) képviselik, ami lehetővé tette a vizsgálódás kiterjesztését különböző irányokba, melynek közös alapját és elméleti keretét Hargreaves és Fullan (2012) szakmai tőke elmélete jelentette. E szerint a pedagógusok szakmai tőkéje három tényezőből: a humán, a szociális és döntési tőkéből adódik össze. Az értelmezési keret további alapelemei a konstruktivista ismeretelméleti alapállás (Vigotszkij, 1971; Glaserfeld, 1993; Piaget, 1993), a kulturális sajtóságok, a szituatív tanuláselmélet-Lave és Wenger (1991), valamint a pedagógusi percepció, az elképzelések, nézetek, tudás és attitűdök szerepének elismerése a tanulásban.

Amint az elméleti keret is mutatja, a kötetben bemutatott kutatás a pedagóguskutatásoknak a 20. század utolsó évtizedeiben kialakult új paradigmáit követi, melyek egyrészt a pedagógusok gondolkodására, tanulására irányulnak, s ezek szervezeti és rendszerszintű kereteinek feltárására helyezik a hangsúlyt (Szivák, 1999; Sántha, 2006); másrészt alapvetően kvalitatív vagy kevert kutatási metodológiát alkalmaznak. Sántha, Katonáné és Subrt (2017) megállapítása szerint ez az irányzat meghatározónak bizonyult a magyar neveléstudomány körében, melynek „*kutatásmódszertani szemléletét az elmúlt 15 évben intenzív átalakulás jellemezte, a kvalitatív módszertan egyre gyakoribb alkalmazása hozzájárult a pedagógiai problémák sokoldalú vizsgálatához.*” Ezek sorába illeszkedik a narratíva elemzésen alapuló metodológia, melynek a hazai gyakorlatban már szintén komoly hagyománya van (Szabolcs, 2001), és amellyel a kutatócsoport dolgozott. A narratívák kiváló (továbbképzésben, fejlesztésben, innovációban különösen aktív) pedagógus szerzőit a kutatók arra kérték, hogy írják le szakmai életútjukat „Pályám története” címmel. A kutatók felhívásukban arra ösztönözték a pedagógusokat,

1. A kötet online elérhető a <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/vamos-agnes-szerk-tanulo-pedagogusok-es-az-iskola-szakmai-tokeje/> weboldalon keresztül.

* ELTE Pedagógiai és Pszichológiai és Kar, Neveléstudományi Doktori Iskola. E-mail: nagy.krisztina@ppk.elte.hu

hogya a pályájukat meghatározó események mellett szenteljenek figyelmet annak is, milyen hatások érték őket, kik, mik gyakoroltak pályájuk alakulására jelentős hatást. A narratívák elemzését kiegészítették az egyéni strukturált interjúk, valamint két fókuszcsoporthoz tartozó interjú, melyek lehetővé tették a részeredmények megvitatását a kutatásban részt vevő pedagógusokkal, és írásbeli reflexiók készítését, valamint az OFI TÁMOP 3.1.1. projektje során létrehozott pedagógus-adatbázisának elemzése a szakmai adatok tekintetében. Ez a közös empirikus alap szolgált a tanulmányok kiindulópontjával.

A kutatást 37 fő bevonásával végezték, akiket a már említett OFI-mintából választottak ki az innováció, a tanulás és a tudásmegosztás dimenzióiban leginkább kiemelkedő száz pedagógus közül. Nehézséget jelentett a kutatóknak az alacsony részvételi hajlandóság (ami szomorú és elgondolkodtató, az okok feltárása akár külön kutatás témájává is szolgálhat), így nem reprezentativitásra törekedtek, hanem a legkiválóbb, egyben a részvételt vállaló pedagógusok bevonására. Érdekes kérdés, vajon hozhat-e érdemi eredményt, s ha igen, milyen egy ilyen kis minta elemzésére vállalkozó kutatás, miközben a kvalitatív kutatásoknak egyébként is meg kell küzdenie a „puha tudomány” bélyegével. A válasz egyértelműen igen: a kutatás hiánypótló volt, amennyiben a kutatók olyan problémák, kérdések felvetésére vállalkoztak, amelyeket hazánkban korábban még nem vizsgáltak: Ki/mi sarkallja tanulásra a pedagógusokat? Hogyan hat a pedagógusok tanulására, innovativitására, tudásmegosztó tevékenységére az iskolai és a rendszerkörnyezet? Hogyan gondolkodnak a tanulásról, reflektivitásról, folyamatos szakmai fejlődésről, szakmai szocializációról, iskolai kultúráról és klímáról, problémamegoldásról, hibákról, hibáikról? A pedagógusok tanulási mintázatainak feltárása különösen időszerűvé vált abból a sajátos perspektívából, ahogyan azt az érintett pedagógusok látják. Ezt indokolja egyrészt *„azoknak a kutatási eredményeknek ismertetése válása, amelyek azt mutatják, hogy a tanári munkaerő minősége a legnagyobb súlyú az oktatás eredményességét meghatározó tényezők között.”* (Halász, 2017. 14), másrészt hazánkban a közoktatás rendszer szintű átalakulási folyamatai (Györgyi, Simon & Vadász, 2015), az életpályamodell bevezetése és a tanárképzésben bekövetkezett változások/változtatások (Rapos & Kopp, 2015), melyek egyaránt hatással vannak a pedagógusok tanulására, folyamatos szakmai fejlődésére. A kutatás – bevallottan – nem vállalkozhatott azonban reprezentativitásra, nem szolgálta, nem szolgálhatta *„bizonyos hipotézisek alátámasztását vagy megkérdőjelezését”* (Vámos, 2016. 12), ellenben lehetővé tette pillanatfelvétel készítését, finom részletek, egyéni vélemények bemutatását és az elméleti modellalkotást, amelynek a jövőben készülő kutatások nagy hasznát vehetik.

A kutatás eredményei alapján a Hargreaves–Fullan-féle szakmaitőke-elmélet három összetevője közül meszesemenően a humán tőke bizonyult a legerősebbnek, míg a szociális és a döntési tőke jelentősége ettől elmaradt.

A vizsgált pedagógusok humán tőkéje rendkívül fejlett, erős elköteleződés, folyamatos tanulás, szakmai fejlődés eredménye, amely tervezett, tényekre alapozott, a pályafutás egyes szakaszain különbségeket mutat, és szoros kapcsolatban van az egyéni és az intézményi innovációval. Bár a pedagógusok tanulása nem szakad el az intézmény céljaitól és annak problémamegoldását szolgálja, elsősorban a pedagóguskompetenciákra irányul és az egyén mint „magányos hős” jelenik meg benne, aki kevés viszonzásra számíthat erőfeszítése miatt. A továbbképzéseket szakmai fejlődésük fontos állomásainak tartják a pedagógusok, amelyek azonban „kiviszik” őket *„saját környezetükből, így ezek csak korlátozottan képesek segítséget adni ahhoz, hogy a pedagógus helyben továbbléljen, magabiztossá váljon és ebben másokat is segítsen.”* (Vámos, 2016. 193). Már ez is utal arra, hogy a pedagógusok szociális-tőkéje, melyen elsősorban a kollégák közti professzionális és a partnerekkel való bizalom alapuló együttműködés értendő, és kidomborítja a tanítás környezetének szerepét az eredményességben, a humántőkéhez viszonyítva gyenge. A kötet több tanulmánya utal arra, hogy a pedagógusok munkájuk, tanulásuk, tudásmegosztó és innovatív tevékenységük során magányosak, elszigeteltek, ami befelé forduláshoz, ki-

égéshez vezethet. Talán ez az oka annak, hogy a probléma, még inkább a hiba, főként a kudarc szégyen, amit vállalni lehetetlen. Így a pedagógusok a tökéletesség pózába kényszerülnek, ami elveszi kedvüket a „veszéllyel fenyegető” próbálkozástól, és a megszokások, normák megcsontosodott őrzéséhez vezet. Ezzel együtt az együttműködés nem ismeretlen a hazai pedagógiai közegben, a munkaközösség pedagógiai, tantárgy-pedagógiai problémák megoldásában segítheti tagjait, az igazgató „atyai”, ritkábban menedzseri tevékenysége összefoghatja a nevelőtestületet, melynek összefogására különösen az iskola egészét érintő, fennmaradását veszélyeztető helyzetekben van szükség. A pedagógusok gyakran tekintenek partnerként a szülőkre is. Sajnos, nem jellemző azonban az iskolák hálózatosodása és a társas tanulás.

A szakmai tőke három eleme közül a hazai kontextusban a döntési tőke a leggyengébb, pedagóguskompetenciákhoz és az egyéni problémamegoldáshoz kapcsolódik. A tökéletesség elvárása, a hibázástól való félelem a döntésekre is kiterjed, mivel maga is hibaforrás lehet. Bár a pedagógusok autonómiájukat nagyrészt osztálytermi keretek között értelmezik, több önállóságot, nagyobb döntési szabadságot, egyben több intézményi és rendszerszintű támogatást igényelnének.

„A kutatás alapján azt találtuk, hogy az iskola szakmai tőkéjének gyarapodása jelenleg a humán tőke betáplálásával történik. Újabb erőforrás hiányában, azaz a szociális és a döntési tőke növelése nélkül, ez a helyzet a humán tőke felélésének veszélyét hordozza.” (Vámos, 2016. 194) – állapítja meg a kutatási beszámoló zárszava. A kutatási eredmények nem meglepőek, valószínűleg a legtöbb gyakorló pedagógus és kutató hasonló eredményre számított volna, mégis nagy jelentősége van annak, hogy e sejtések tudományos alapon megerősítést kaptak.

A kutatás – mint hangsúlyoztuk – közös elméleti és empirikus bázison nyugszik, s bár az egyes kutatók külön utakat jártak be, a kötet tanulmányai egymással összekapcsolódnak. Az olvasót a kapcsolatok megtalálásában segíti az, hogy a szerzők lábjegyzetben utalnak arra, mely más tanulmányban olvashatunk további eredményekről az adott témában. Ez, a kötet egységességén túl, azért is látszik nagyon szerencsés megoldásnak, mert jelzi, hogy miközben a szerzők a kutatási területet különböző irányokból közelítették meg, a pedagógusok gondolkodását és az iskola világát olyan egységes egészként kezelik, amelynek egyes aspektusai egymástól elszakíthatatlanok. *A tanuló pedagógusok és az iskola szakmai tőkéje* című kötetet ajánljuk mindazoknak a pedagógusoknak, kutatóknak és oktatáspolitikusoknak, akik ezt a világot a tanárok szemszögéből (is) szeretnék látni, megismerni.

A kutatás, melyet a kötet bemutat kiváló, „vizsgálatokban, fejlesztésekben, innovációkban” számos alkalommal részt vett tanárok bevonásával készült, az ő szakmai életútjukról, tanulásukról, szervezetükről, innovációról vallott gondolkodásuk, nézeteik megismerésére törekedett. Nagyon érdekes volna megtudni, vajon hogyan vélekedik pályafutásáról, szakmai fejlődéséről a pedagógusok „derék hada”, azok az „átlagos” tanárok, akik nem feltétlenül tűnnek ki a vizsgált mutatók mentén, ám az ő munkájuk határozza meg a mai magyar iskolaügy hétköznapjait.

Szakirodalom

---

1. Glaserfeld, E. (1993): Konstruktivista diskurzusok. *Helikon*, 1. 76–90.
2. Györgyi Zoltán, Simon Mária & Vadász Viola (2015): *Szerep- és funkcióváltások a közoktatás világában* (Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest) Retrieved from http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/1507326_szerep-es_funkciovaltasok_a_kozoktatasi_vilagaban_beliv.pdf
3. Halász Gábor (2017): *Beszámoló az OECD Oktatókutatói és Innovációs Központja (CERI) Igazgató Tanácsának 96. üléséről* (2017. április 04-05.) (Kézirat)
4. Hargreaves, A. & Fullan, M. (2012): *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. Teachers College Press
5. Lave, J. & Wenger, E. (1991): *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. University Press, New York, Cambridge.
6. Piaget, J. (1993): *Az értelem pszichológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest.
7. Rapos Nóra & Kopp Erika (2015): *A tanárképzés megújítása*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
8. Sántha Kálmán (2006): Történeti áttekintés a 20. századi pedagóguskutatásról. *Neveléstörténet*, 2006/1–2. Retrieved from http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?act=menu_tart&rovat_mod=archiv&eid=33&rid=2&id=191
9. Sántha Kálmán, Katona Istvánné & Subrt Péter (2017): A kvalitatív pedagógiai kutatómódszertan hazai fejlődéstörténete négy neveléstudományi folyóirat tükrében: fókuszban a 2011–2015 közötti időszak. *Neveléstudomány*, 2017/2. 15–25. Retrieved from http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2017/nevelestudomany_2017_2_15-25.pdf
10. Szabolcs Éva (2001): *Kvalitatív kutatási metodológia a pedagógiában*. Műszaki Kiadó, Budapest.
11. Szivák Judit (1999): A kezdő pedagógus. *Iskolakultúra* 1999/4. 3–13. Retrieved from http://epa.oszk.hu/00000/00011/00026/pdf/iskolakultura_EPA00011_1999_04_003-013.pdf
12. Vámos Ágnes (2016, szerk.): *A tanuló pedagógusok és az iskola szakmai tőkéje*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
13. Vigotszkij, L. Sz. (1971): *A magasabb pszichikus funkciók fejlődése*. Gondolat Kiadó, Budapest.